

DOĞU-BATI KARŞILAŞTIRMALARI: KRİSHAN KUMAR'IN ÜTOPYA VE ANTI-ÜTOPYASI

Arif AKBAŞ*

Atf: Akbaş, Arif. "Doğu-Batı Karşılaştırmaları: Krishan Kumar'ın Ütopya ve Anti-Ütopyası", *Sosyologca*, Sayı 28 (2024), s.265-276.

ÖZ: Bu makalede Virginia Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü bünyesinde çalışan Hint asıllı bir entelektüel/ düşünür olan Krishan Kumar'ın yapıtları yorumlayıcı yaklaşım çerçevesinde incelenip tanıtılacaktır. Kumar, Londra'daki William Ellis Okulu'nda eğitim görmüş, Cambridge'deki St John's College'de lisans ve London School of Economics'te yüksek lisans eğitimi almıştır. Daha sonra 1967'den itibaren Kent Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmış ve burada aynı zamanda doktora eğitimi almıştır. Harvard Üniversitesi'nde misafir akademisyen ve Princeton İleri Araştırma Enstitüsü'nün üyesi olmuştur. İlgi alanları arasında milliyetçilik ile Avrupa ve insanlık tarihi yer almaktadır. Araştırma konuları; Sosyal ve Siyasal Düşünce, Küresel Tarih, İmparatorluklar ile Sömürgeler, Milletler ve Milliyetçilik, Doğu-Batı karşılaştırmaları gibi son derece geniş bir perspektife yayılmıştır. Kumar'ın mevcut düşünceleri özellikle imparatorluklara ve imparatorluk halklarına odaklanmaktadır. Türkçeye "Ütopyacılık", "Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya" ile "Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları" tercüme edilmiştir. Kumar ayrıca Sosyoloji, Avrupa Siyasi Araştırma Dergisi, Avrupa Sosyoloji Dergisi, Teori ve Toplum, Siyasi Çalışmalar, İngiliz Sosyoloji Dergisi, Avrupa Sosyal Teori ve Milletler Dergisi ve Avrupa Sosyal Teori ve Milletler Dergisi dâhil olmak üzere akademik dergilerde makaleler yayınlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı karşılaştırmaları, Sosyal ve Siyasal Düşünce, Küresel Tarih,

East-West Comparisons: Krishan Kumar's Utopia and Anti-Utopia

ABSTRACT: In this article, the works of Krishan Kumar, an intellectual/thinker of Indian origin working at the Department of Sociology at the University of Virginia, will be examined and introduced within the framework of an interpretive approach. Kumar was educated at the William Ellis School in London and studied for an undergraduate degree at St John's College, Cambridge, and a master's degree at the London School of Economics. He then worked as a lecturer at the University of Kent from 1967, where he also studied for his doctorate. and a member of the Princeton Institute for Advanced Study. His areas of interest include nationalism and European and human history. Research topics; It spans an extremely broad perspective such as Social and Political Thought, Global History, Empires and Colonies, Nations and Nationalism, and East-West comparisons. Kumar's current thoughts focus specifically on empires and imperial peoples. "Utopianism", "Utopia and Anti-Utopia in Modern Times" and "From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World" have been translated into Turkish. Kumar has also published articles in academic journals including Sociology, European Journal of Political Research, European Journal of Sociology, Theory and Society, Political Studies, British Journal of Sociology, European Journal of Social Theory and Nations, and European Journal of Social Theory and Nations.

Keywords: East-West comparisons Social and Political Thought, Global History,

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 04.05.2024

Kabul Tarihi : 13.09.2024

* Dr. Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, aakbas@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8480-4350

Giriş

Sosyal ve siyasi düşünce, küresel öneme sahip güncel konuları ya da olayları birkaç farklı/ ilgili perspektiften araştıran disiplinler arası bir yaklaşım şeklidir. Bu disiplin günümüz toplumumuza şekil veren daha derin, genellikle gizli ve belirsiz yapıları incelemeye çalışır. Benlik duygumuzun, başkalarına ait dünyaya dair deneyimlerimizin sosyal, hukuki, politik, ekonomik, askeri ve psikolojik güçler tarafından nasıl koşullandırıldığını araştırır. Bu süreç güçleri yalnızca toplumsal düzenleri üretmekle kalmaz aynı zamanda şiddetin, saldırganlığın ve çatışmanın da kaynağı olduğu bir yapıyı inceler. Sosyal ve siyasi düşüncenin disiplinler arası odağı, insan gücü ile arzusunun kavramlarının yahut hayal edilen amaçlarının veya hedeflerinin nasıl şekillendiğini, kendi duygumuzu oluşturduğumuzu, başkalarını nasıl gördüğümüzü, dünyalarımızı nasıl organize ettiğimizi, inşa ettiğimizi anlama konusunda eşsiz bir fırsat verir. Genel olarak bu alan; küresel göçler ve mülteciler, dünya çapında borç ve sonuçları, gelişen savaş teknolojileri ve insan hayatına etkileri, biyo-iktidar ve insanın manipülasyonu, sömürgecilik, ırkçılık ve emperyalizmin üstesinden gelmek, yeni öznellik görüşleri ve insan sonrası olanın yükselişi, güvencesiz yaşam ve gelecek vb. konularıyla ilgilidir.¹

Çok yakın zamana kadar tarihçiler geçmişe 19. yüzyılın araçlarıyla bakıyorlardı. Ancak küreselleşme, bilme biçimimizi temelden değiştirdi ve artık ulusları tek başına incelemek veya dünya tarihini Batı'dan geliyormuş gibi anlamak mümkün değil. Sebastián Conrad, *What Is Global History? de (Küresel Tarih Nedir?)* küresel tarih disiplininin neden tarihteki en dinamik ve yenilikçi alan olarak ortaya çıktığını ortaya koyuyor; bu disiplin, çıkış noktası olarak dünyanın bağlantılılığını alan; tarihin öncüllerine ve yöntemlerine temelden meydan okuyan bir alan olarak tanımlanmaktadır. Tarihe yönelik bu heyecan verici yeni yaklaşıma kapsamlı bir genel bakış sunuyor. Kitap, disiplinin 21. yüzyılda karşılaşacağı en büyük sorulardan bazılarını ele alıyor: Küresel tarih, dünya tarihine ilişkin diğer yorumlardan nasıl farklıdır? Avrupa merkezli olmayan ama yeni merkezcilikler yaratma tuzağına düşmeyen bir küresel tarihi nasıl yazabiliriz? Tarihçiler farklı toplumları nasıl karşılaştırabilir ve uzayda uyumluluk sağlayabilir? Küresel tarihin politikaları nelerdir? Bu derinlemesine ve erişilebilir kitap aynı zamanda yeni paradigmanın sınırlarını, hatta tehlikelerini, küresel tarihin kimin için yazılması gerektiği sorusunu, çok daha fazlasını araştırmaktadır.²

Sömürge imparatorluğu, imparatorluk merkezine bitişik veya yurtdışında bulunan, belirli bir eyaletin nüfusunun yerleştiği ve o devlet tarafından yönetilen bir bölgeler topluluğudur. (Genellikle koloniler olarak adlandırılır). Erken modern Avrupa güçlerinin yayılmasından önce, diğer imparatorluklar, Liberya'daki Roma İmparatorluğu veya şu anda Güney Çin olan Çinliler gibi bölgeleri fethetmiş ve kolonileştirmişti. Modern sömürge imparatorlukları ilk olarak 15. yüzyılda Avrupa'nın en gelişmiş denizcilik güçleri olan Portekiz ve İspanya arasındaki keşif yarışıyla ortaya çıkmıştır.³ Bölgesel imparatorluk kavramı büyük devletlerin temelidir, tarihin ilk büyük uygarlıklarına kadar uzanır. Diğer önemli kavram ise sömürgeciliktir, daha doğrusu bir Devletin başka bir halkı, onların topraklarını ve zenginliklerini kendi topraklarının ayrılmaz bir parçası haline getirme arzusudur. Bu imparatorluklar içinde tarihteki; Portekiz sömürge imparatorluğu, İspanyol Sömürge İmparatorluğu, İngiliz Sömürge İmparatorluğu, Fransız sömürge imparatorluğu, Belçika

¹ King's University College, "Social and Political Thought." Son güncelleme 23 Ekim, 2023 <https://www.kings.uwo.ca/academics/philosophy/social-and-political-thought/>. (erişim 29.12.2024), s.1-2.

² Sebastian Conrad, *What Is Global History?* Princeton: Princeton University Press, (2016), s.2-5. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc779r7>.

³ Encarta-Encyclopedie Winkler Prins, "Kolonie [geschiedenis]. §1.2 De moderne koloniale expansie". Microsoft Corporation/ Het Spectrum, (1993-2002), s.8-9.

sömürge imparatorluğu, Hollanda Sömürge İmparatorluğu, Danimarka Sömürge İmparatorluğu, Norveç Sömürge İmparatorluğu, İsveç Sömürge İmparatorluğu, İskoç Sömürge İmparatorluğu, Brandenburg Sömürge İmparatorluğu, Alman Sömürge İmparatorluğu, Avusturya Sömürge İmparatorluğu, İtalyan Sömürge İmparatorluğu, Rus Sömürge İmparatorluğu, ABD vb. örnek olarak gösterebiliriz. Batı Avrupa ülkeleri için, imparatorluklarının oluşumu, navigasyondaki ilerlemelerle ilintilidir.⁴ [Pusula ve haritacılık]

Steven Grosby, *Dünya Tarihinde Milletler ve Milliyetçilik*'te milletlerin antik çağda, Orta Çağ'da ve dünyanın her yerinde bulunduğunu gösteren kanıtlara dikkat çekerek, milletlerin tamamen modern ya da Avrupalı olduğu yönünde yaygın olarak kabul edilen anlayışa meydan okumaktadır. Uluslar kavramını tarihin her döneminde, dünyanın dört bir yanında konumlandıran Steven Grosby, din, etnik köken, hukuk, siyaset ve savaşla olan karmaşık kesişme noktalarından yararlanarak ulusların tarih boyunca çeşitli tezahürlerini tartışmaktadır. Toplumlar arasında eski İsrail, Sasani İrani, ortaçağ Sri Lanka, Kore, Vietnam ve İskoçya yer alıyor. Grosby, ulus kategorisinin tarihsel karşılaştırma için nasıl kullanılabileceğini analiz ederek, hem antik hem de ortaçağ uluslarının modern uluslardan farklı yönlerini ve ulus ile medeniyet arasındaki zaman içindeki farklı ilişkileri göstermektedir. Bu analiz, antik çağ, Orta Çağ ve modern zamanların tarihsel dönemselleştirilmesine ilişkin varsayımları yeniden incelemeye yönlendirmektedir. Ayrıca ulusu ve ona duyulan yurtsever bağlılığı, milliyetçiliğin sivil olmayan ideolojisinden ayırmaktadır.⁵

Bugün dünyadaki siyasi olayları gözlemleyen hiç kimse milliyetçiliğin devam eden gücünü inkâr edemez. En zorlu çatışmaların çoğu, bir ulusal topluluk diğerinden ayrılmaya çalıştığında veya bu tür iki topluluk aynı toprak parçası üzerinde hak iddia ettiğinde ortaya çıkar. Ancak dışarıdan bakanlar için bu tür çatışmaların temeli çoğunlukla gizemli görünmektedir. İnsanlar milletleri için savaşmaya ve ölmeye hazırlar ama bu sadakati emreden varlık tam olarak nedir? Bir kişinin başka bir topluluk yerine bir topluluktan seçilen liderler tarafından yönetilmesi neden bu kadar önemli olsun ki? Filozoflar genellikle milliyetçiliğin rasyonel bir temeli olmadığı, yalnızca kabile içgüdülerine ve kaba duygulara dayandığı gerekçesiyle bir kenara atma eğilimindedirler. Böyle bir yanıt, milliyetçiliğin aldığı farklı biçimleri gözden kaçırmaktadır: Özellikle ulusal kültürlerin zorla empoze edilmesine izin veren ve komşu halklara yönelik saldırı eylemlerini meşrulaştırabilen otoriter milliyetçilik ile diğer halkların haklarını koruyan liberal milliyetçilik arasında karşıtlık vardır. Bireylerin kendilerini özdeş hissettikleri kişilerle siyasi topluluklar oluşturmaları ve ortak kültürlerini korumaları elzemdir. Hangi milliyetçilik biçiminin (eğer varsa) rasyonel olarak savunulabilir olduğuna karar verebilmek için milliyetçi düşünürler tarafından ileri sürülen argümanları dikkatle incelememiz gerekmektedir.⁶

Sosyolojide Doğu -Batı ikiliği, Doğu ve Batı dünyaları arasında algılanan farktır. Coğrafi olmaktan ziyade kültürel ya da dini ayrım nedeniyle Doğu ve Batı sınırları sabit olmayıp, terimi kullanan bireylerin benimsediği kriterlere göre değişmektedir. İşletme, ekonomi, uluslararası ilişkiler, dilbilim gibi çalışmaların tartışılmasında kullanılan kavram, bölgesel

⁴ Paula Presciuttini, "The Controversial Origins of Medieval Nautical Cartography", *The International Hydrographic Review*, Monaco, LXVII(2), July. (1991), p.7-24.

⁵ Steven Grosby, *Nations and Nationalism in World History*. London: Routledge, 2022, s. 7-12.

⁶ David Miller, *Nation and Nationalism*, London: Routledge, 2017, s.2-3. DOI10.4324/9780415249126-S039-2.

melezliği gözden kaçırdığı için eleştirilmektedir.⁷ Kavramsal olarak sınırlar coğrafi olmaktan ziyade kültürel; bunun sonucunda Avustralya ve Yeni Zelanda tipik olarak Batı'da (coğrafi olarak doğuda olmalarına rağmen) gruplandırılırken, İslam ülkeleri de konumlarına bakılmaksızın Doğu'da gruplandırılır. Ancak Avrupa'da bu ikileme uyuşmayan birkaç Müslüman çoğunluklu bölge vardır. Vatandaşlarının etnik veya dini kökene bağlı olarak kendilerini Doğu veya Batı olarak tanımlayabildiği Bosna-Hersek gibi kültürel çeşitliliğin olduğu bölgelerde kültür çizgisinin yerleştirilmesi özellikle zor olabilir. Dahası, dünyanın farklı yerlerinde yaşayanlar sınırları farklı algılıyor; örneğin, bazı Avrupalı bilim adamları Rusya'yı Doğu olarak tanımlıyor, ancak çoğu Rusya'nın Batı'nın ikinci tamamlayıcı parçası olduğu konusunda hemfikirdir.⁸ İslam milletleri çoğu zaman Hıristiyan ağırlıklı diğer milletleri Batı olarak görmektedir. Cevaplanmayan bir diğer soru da Sibirya'nın (Kuzey Asya) "Doğulu" mu yoksa "Batılı" mı olduğudur. Krishan Kumar, yazdığı eserlerinde özellikle; sosyal ya da siyasal düşünce, küresel tarih, imparatorluklar yahut sömürgeler, milletler ve milliyetçilik, Doğu-Batı karşılaştırmaları konularıyla yakından ilgilenmektedir. Bu sorunsallara cevap aramaktadır.

Krishan Kumar'ın Seçilmiş Yayınları ve Tanıtımı

Revolution: The Theory and Practice of a European Idea (*Devrim: Bir Avrupa Fikrinin Teorisi ve Uygulaması*) yazarın ilk çalışmasıdır. Bu kitapta Avrupa'daki devrimler karşılaştırmalı bir şekilde sosyolojik olarak incelenmiştir. Kitabın muhtevasında: Devrimci fikrin içeriği, Devrimde devletin ve partinin örgütlenmesi, Devrimin nedenleri, Devrimci hareketlerin oluşumu, Devrimin gidişatı, Devrimci eylemin değişen koşulları açıklanmıştır.⁹ Yazarın ikinci çalışması Prophecy and Progress: The Sociology of Industrial and Post-Industrial (*Kehanet ve İlerleme: Endüstriyel ve Endüstri Sonrası Sosyoloji*) Son yıllarda, bazıları kötümser, bazılarıysa iyimser olan bir gelecek bilimci korusu ortaya çıktı. Ancak hepsi sanayi toplumunun geleceğiyle ilgilenmektedirler. Bu kitap, bu çeşitli iddiaları değerlendirmek için sanayi toplumunun geçmişini ve bugünü yakından incelemektedir. Yazar sanayi devriminin kendisiyle başlıyor ve ilham verdiği fikirleri, özellikle de ilerleme fikrini; sanayileşmeye dair güven ya da umutsuzluk dengesini inceliyor. Post-endüstriyel fikre devam eden Dr. Kumar, bunların çoğunun yalnızca "klasik" sanayi toplumunun ne olduğuna dair yaygın bir yanlış anlama nedeniyle makul olduğu sonucuna varıyor. Gerçekten "endüstriciliğin ötesine geçen" bir gelecek toplumu bekleyip bekleyemeyeceğimize dair bir tartışmayla bitiriyor.¹⁰

Dilemmas of Liberal Democracies: Studies in Fred Hirsch's Social Limits to Growth (*Liberal Demokrasilerin İkilemleri: Fred Hirsch'in Büyümenin Sosyal Sınırları Üzerine Çalışmalar*) üçüncü çalışmasıdır. Fred Hirsch'in Büyümenin Sosyal Sınırları ortaya çıktığında 1977'de refah ekonomistleri, siyaset felsefecileri ve planlamacılar arasında küçük bir sansasyon yaratmıştır.¹¹ Refah Çağı, Geç Kapitalizm ya da adı ne olursa olsun 1970'li yıllara batıda giderek önem kazanmıştı. Yıllardır derinleşen ekonomik durgunluğun bir kısmı artık daha az görünebilir ama yine endişe edecek bazı sorunlar da vardır. Kumar, algısal bir makalede

⁷ William H. McNeill, "What We Mean by the West?", *Foreign Policy Research Institute* (2016), <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2016/07/WH-McNeil-What-We-Mean-by-the-West.pdf>. (erişim 29.12.2024), s.513.

⁸ Felicitas Macgilchrist, "Metaphorical politics: Is Russia western?", *Nation in Formation: Inclusion and Exclusion in Central?* (2023), <https://www.academia.edu/616571>. (erişim 29.12.2024), s.1-3.

⁹ Krishan Kumar, *Revolution: The Theory and Practice of a European Idea*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1971, s. 3-4.

¹⁰ Krishan Kumar, *Prophecy and Progress: The Sociology of Industrial and Post-Industrial*, London Allen Lane: The Penguin Press, 1978; Harmondsworth, Penguin Books, 1978, s.5-9.

¹¹ Krishan Kumar, *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*, Oxford: Basil Blackwell, 1983, s.212.

şunu öne sürüyor: Kapitalizm, birçok şeyden etkilenen bir geçiş formuydu. Bu tür ideolojik gözlükleri bir kenara atmış ve hala kapitalist toplumun tipik örneği Amerika Birleşik Devletleri ilk ülke olmuştur. Dünya durgunluğu, çağdaş kapitalizmin asıl sorunu refah değil sıfır büyümeydi: Kapitalizm arasındaki içsel çelişki nedeniyle tehdit altındaydı. Bu makale koleksiyonunda Hirsch'in konumunun veya alternatif reçetelerinin eleştirisi yapılmaktadır. Bazıları aynı zamanda ani temel değişimi de yansıtmaktadır. Dünyadaki durgunluğun sorunları hakkında düşünme zenginliği metinlerde tam olarak yansıtılmıştır. Bu zorlu ve iktisat literatürüne katkı sağlayan çalışma kentsel çalışmalar için de önemli çıkarımlar sunmaktadır.¹²

Utopia and Anti-Utopia in Modern Times (*Modern Zamanlarda Ütopya ve Anti-Ütopya*) yazarın dördüncü yapıtıdır. İyi ya da mükemmel bir toplum hayali insanlık kadar eskidir. Ancak bu rüyanın özellikle edebi ifadesi olan 'ütopya' ancak 1516'da Sir Thomas More tarafından icat edilmiştir. O tarihten bu yana ütopya, Batı toplumunun umut ve korkularının ifade edilmesinde zorlayıcı bir biçim olmuştur. Bu kitap esas olarak ütopya tarihinin en son aşamasıyla, yani 1880'lerden bu yana olan dönemle ilgilidir. Edward Bellamy, H. G. Wells, Aldous Huxley, George Orwell ve BF Skinner'ın ütopyalarını yahut anti-ütopyalarını ele alıyor. Bilim ve sosyalizm, bunların vaatleri ile tehlikeleri bu eserlerin ana temalarını oluşturuyor. Kitabın son bölümünde ütopyanın yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki kaderi ele alınmıştır.¹³

The Rise of Modern Society: Aspects of the Social and Political Development of the West (*Modern Toplumun Yükselişi: Batının Sosyal ve Siyasi Gelişiminin Yönleri*) yazarın beşinci yapıtıdır. Sanayileşmenin sosyolojik teorisi nedir? Sanayi toplumlarının gerçek tarihleri ve uygulamaları bu teoriye ne kadar uygundur? Bu ciltteki çalışmalar, toplumun sanayileşmesinin neden olduğu birçok ekonomik, sosyal, politik ve kültürel değişimi incelemektedir. Belirli bir konuyu ele almadan önce sanayi öncesi, sanayi ve sanayi sonrası toplumlardaki sürekliliklere ve süreksizliklere bakılmaktadır. Örneğin, Marksist sınıf teorisinin eksiklikleri, bunların on dokuzuncu yüzyıl İngiliz toplumuna uygulanmasıyla vurgulanır; devrim teorisinin ileri sanayi toplumlarının koşullarıyla ilişkisi incelenmektedir. İş ile istihdamın değişen anlamları ve değişen uygulamalarının izi sürülüp; Britanya'nın güncel sorunları ise diğer toplumların geleceğine ışık tutmak için kullanılmaktadır. Tanınmış bir sosyal teorisyen tarafından yazılan bu makaleler, modern toplumun tarihi ve geleceği ile ilgilenenler için değerli çalışmalardır.¹⁴

Krishan Kumar'ın Utopianism (*Ütopyacılık*) kitabı 1991'de yayımlanmıştır. Ütopya, neredeyse iyi toplum veya iyi zaman ile eşanlamlı, belirsiz bir terim haline gelmiştir. Tüm insanların ya da tüm zamanların hayallerine ve vizyonlarına uygulanır: Altın Çağ'ın geriye dönük mitlerinden görkemli bir Milenyumun gelecekteki beklentisine, Kayıp Cennet'ten Yeniden Kazanılan Cennet'e dönüşmüştür. Bu kitap, ütopyanın çok daha spesifik bir sosyal ve politik düşünce geleneği olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır. Kültürün ve tarihin sınırları vardır. Batılı bir kavram olan bu kavram, modern Batı toplumunun yeni sorunlarıyla ilgilenmenin spesifik ve oldukça orijinal bir yolu olarak Batı'da ortaya çıkmıştır. Temaları modern Batı sosyal düşüncesinin karakteristik temalarıdır: güç, eşitsizlik,

¹² Peter Hall, "Book Review: Dilemmas of Liberal Democracies: Studies in Fred Hirsch's Social Limits to Growth" edited by Adrian Ellis and Krishan Kumar, London: Tavistock Publications, *Urban Studies*, vol. 21, issue 3, 338-338, 1984, pp. 212.

¹³ Krishan Kumar, *Dilemmas of Liberal Democracies: Studies in Fred Hirsch's Social Limits to Growth*, London: Tavistock Publications, 1983, s.4-8.

¹⁴ Krishan Kumar, *The Rise of Modern Society: Aspects of the Social and Political Development of the West*, Oxford: Basil Blackwell, 1988, s.4-7.

demokrasi, bilim. Ancak yaratıcı kurgunun bir biçimi olarak bu temaları ele alması farklı ve ilgi çekicidir. Ütopya, yalnızca bir fantezi ya da dileklerin doyurulması olmaktan uzak, modern toplumun ikilemlerinin eleştirel bir provasıdır ve aynı zamanda bunları çözmenin en iyi yolunun kuralcı bir açıklamasıdır. 1516'da Thomas More'un "Ütopyası"nda ilk kez ortaya çıkışından bu yana, ütopya pek çok odak ve kaygı değişikliğine uğramıştır. Ancak formu/ biçimi oldukça dayanıklı kalmıştır. İkinci Hıristiyan milenyumunun sonuna yaklaşırken, feminist ve ekolojik ütopyaların aciliyeti gibi, ütopyanın ne bir eleştirel analiz aracı olarak, ne de gelecekteki olasılıklara dair yapıcı bir vizyon olarak gücün hiçbir şekilde tükenmediğine dair açık işaretler vardır.¹⁵ Önceki çalışmaları özellikle ütopya ve anti-ütopyaya odaklanmışken (önemli derecede bilgelik sergilemesine rağmen tüm ütopya geleneğiyle ilgili), yeni kitabı edebi geleneğin yanı sıra ütopyik toplumsal teori ile pratiği de odaklanmıştır. Sonuç oldukça faydalı bir giriş çalışmasıdır. Ancak yazar belirli kavramsal sınırlamalardan ve denge sorunlarından mustarıdır. Bu kısa çalışma tartışılacak pek çok konu ve tartışılacak pek çok materyal sunmaktadır. Kapsamdaki bazı talihsiz sınırlamalara rağmen tanım olarak genel olarak bilgilendirici ve oldukça kapsamlıdır. Ütopik düşünceyle ilgili tüm kütüphane koleksiyonlarında yer almaktadır. Şunun için faydalı olacak: Beşeri bilimlerin herhangi bir alanında giriş niteliğinde Ütopya dersleri verilecek ve eşit olacak şekilde edebiyat ile teori derslerinde yardımcı bir metin olarak özellikle faydalıdır. Ütopik projeyi daha geniş bir bağlamda sunmaktadır.¹⁶

Krishan Kumar, bu eserlerden başka; *Utopias and the Millennium (Ütopyalar ve Milenyum)*, *Public and Private in Thought and Practice (Düşünce ve Uygulamada Kamu ile Özel Kurum)*, 1989: *Revolutionary Ideas and Ideals (1989: Devrimci Fikirler ve İdealler)*, *The Making of English National Identity (İngiliz Ulusal Kimliğinin Oluşumu)*, *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World (Post-Endüstriyel Toplumdan Post-Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Teorileri)* *The Idea of Englishness (İngilizlik Fikri)*, *Visions of Empire: How Five Imperial Regimes Shaped The World (İmparatorluğun Vizyonları: Beş İmparatorluk Rejimi Dünyayı Nasıl Şekillendirdi?)*, *Empires: A Historical and Political Sociology (İmparatorluklar: Tarihsel ve Siyasi Bir Sosyoloji)*, *English and French national identity: Comparisons and contrasts. Nations and Nationalism (İngiliz ile Fransız ulusal kimliği: Karşılaştırmalar ya da Karşıtlıklar. Milletler ve Milliyetçilik) yapıtları da vardır.*

Sonuç

Ütopyanın milenyumculukla her zaman ikircikli de olsa yakın bir ilişkisi olmuştur. Bu ilişki muhtemelen iç savaş sırasında İngiltere'de en yoğun halindeydi; ütopya, Fransız Devrimi zamanında ya da on dokuzuncu yüzyıl sosyalizminde olduğu gibi laikliği arzuladığında bile enerjisini yeniden canlandırmak için milenyum formlarına yönelmeye devam etmiştir. Kumar, *Ütopyalar ve Milenyum*'da yazdığı makalelerde bu ilişkinin çeşitli yönlerini araştırmaktadır. Bazıları insanın mükemmelleşmesine ilişkin tartışmadaki rollerini ele alırken, diğerleri laikliğin yükselişini incelemektedir. Diğer katkılar, modern Komünist ütopyanın görünürdeki başarısızlığı üzerine düşünüyor, kıyamet temalarının kurgu ile sosyal teoride yakın zamanda yeniden ortaya çıkmasına dikkat çekiyor. Feminizm ve ekolojinin katkılarında da yararlanmaktadır. Yüzyılımız sona ererken, ütopya ile milenyum bir kez daha tedirgin bir şekilde kucaklanmış gibi görünmektedir.¹⁷

¹⁵ Krishan Kumar, *Utopianism*, Buckingham: Open University Press, 1991; Minneapolis: University of Minnesota Press, s.8-11.

¹⁶ John P. Clark, "Review of Utopianism, by K. Kumar", *Utopian Studies*, 2(1/2), 1991, p.212-215. <http://www.jstor.org/stable/20719056>.

¹⁷ Krishan Kumar, *Utopias and the Millennium*, London: Reaktion Books, 1993, s.9.

Kumar, *Düşünce ile Uygulamada Kamu ve Özel İkilem*'inde sosyal ve politik teoriden tarihsel sosyoloji ve kültürel çalışmalara kadar geniş bir yelpazedeki alanlarda geniş çapta saygı duyulan bilim adamlarının yazdığı bu makaleler, giderek genişleyen tartışmalar için kamusal/ özel ayırımının önemini aydınlatmaktadır. Kürtaj hakları, kimlik politikaları ve demokratikleşmenin gereklilikleri gibi konuları çevreleyen tartışmalara yorum yapan bu makalelerin çoğu, modern toplumların kültür ve kurumlarını şekillendiren önemli süreçleri açıklığa kavuşturmuştur. Arkadaşlık, aile ve kişisel hayattan milliyetçiliğe, demokratik vatandaşlığa, kadınların sosyal ve politik yaşamdaki rolüne ve Batılı ve (post-)Komünist toplumlar arasındaki zıtlıklara kadar uzanan bağlamlarda bu kitap, kadınların çeşitli kullanım yollarını ortaya koyuyor. Kamusal/ özel ayırımı aynı anda hem farklı hem de birbiriyle bağlantılıdır. *Düşünce ile Uygulamada Kamu ve Özel İlişkiler*, siyaset, hukuk, felsefe, tarih, sosyoloji yahut kadın çalışmaları gibi disiplinlerdeki öğrencilerin, akademisyenlerin ilgisini çekecektir.¹⁸ Bu kitaba ve düşüncelere katkıda bulunanlar arasında Jeff Weintraub, Allan Silver, Craig Calhoun, Daniela Gobetti, Jean L. Cohen, Jean Bethke Elshtain, Alan Wolfe, Krishan Kumar, David Brain, Karen Hansen, Marc Garcelon ile Oleg Kharkhordin yer almaktadır.

Yazarın son çalışmalarından biri *1989: Devrimci Fikirler ve İdealler* başlığını taşımaktadır. 1989'da Doğu Berlin'den Budapeşte'ye, Bükreş'ten Moskova'ya kadar komünizm çöküyordu. Duvarlar yıkılıyor ve dünya tamamen yeni görünen şekillerde değiştiriliyordu. 1789 Fransız Devrimi ile başlayan fikir ve ideal çatışması, Doğu ile Orta Avrupa uluslarının "Avrupa'ya dönüş", hatta bazılarının göre "tarihlerinin yeniden başlaması" umutlarını artıran bu devrimlerle doruğa ulaştı. ["tarihin sonu"] Krishan Kumar'ın 1989'da araştırdığı sorular, bu tür iddiaların/ arzuların ne anlama geldiği yahut onlara ilham veren daha büyük olayların (sadece tarih ile politika dünyası için değil, aynı zamanda bu dünyaya dair anlayışımız açısından) ne anlama geldiğidir. Tanınmış ve geniş çapta saygı duyulan bir bilim adamı olan Kumar, 1989'daki bu devrimleri siyasi ya da toplumsal düşüncenin en geniş çerçevesine yerleştirmiştir. Belirli fikirlerin, geleneklerin ve ideolojik gelişmelerin bu hareketleri nasıl etkilediğini veya eşlik ettiğini; bunların nasıl rol oynamaya devam edebileceklerini görmemize yardımcı olmaktadır. Yeni yüzyılda modern toplumun karşı karşıya olduğu bazı temel ikilemler hakkında sorular soran Kumar, bu soruların nasıl yanıtlanabileceğine siyasi, sosyal ve tarihsel fikir ideallerin kaderimizi nasıl şekillendirebileceğine dair eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.¹⁹

The Making of English National Identity'de (*İngiliz Ulusal Kimliğinin Oluşumu*) tarihsel, sosyolojik ve edebi teorilerden yararlanan Kumar, Norman Conquest'ten günümüze İngiliz milliyetçiliğinin yükselişini ırk ile etnik köken meselelerini inceliyor. Bu çalışma milliyetçilik ve kimliğe ilişkin ön yargıların yeniden değerlendirilmesini teşvik etmektedir.²⁰ *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World*'da (*Post-Endüstriyel Toplumdan Post-Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Teorileri*) çağdaş sosyal teori için hayati öneme sahip üç ana fikri araştırıyor: bilgi toplumu, post-Fordizm ve post-modernizmi tartışmaktadır. Kumar üç temel fikri küreselleşmeye ilişkin çağdaş söylem bağlamına yerleştirmiştir.²¹ *The Idea of Englishness*'de (İngilizlik Fikri) İngilizlik ve İngiliz milleti fikirleri, Birleşik Krallık'ın bütünlüğüne yönelik tehditlerin ve o sıra dışı şeyin, İngiliz

¹⁸ Krishan Kumar, *Public and Private in Thought and Practice*, Chicago: University of Chicago Press, 1997, s.2-7.

¹⁹ Krishan Kumar, *1989: Revolutionary Ideas and Ideals*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001, s.6-8.

²⁰ Krishan Kumar, *The Making of English National Identity*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s.5.

²¹ Krishan Kumar, *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World*, New Jersey: Wiley-Blackwell, 2004, s.3.

milliyetçiliğinin algılanan yükselişinin bir sonucu olarak son yıllarda yeniden ilgi konusu haline geldiğini belirtmektedir. İngiliz ulusu fikrini ve bunun diğer ulusluk kavramlarıyla nasıl karşılaştırılabileceğini sorgulayan bu kitap, kısmen uzun süredir var olduğu varsayımını sorgulayarak İngiliz ulusal kimliğinin kökenlerini araştırmaktadır. Dünya tarihinin en büyük imparatorluğu olan Britanya İmparatorluğu'nun İngiliz ve İngiliz kimliklerinin yaratılmasındaki rolünü, ortadan kaybolmasının sonuçlarını araştırmaktadır. İngiliz mitleri (İngilizlerin ve diğerlerinin kendi tarihleri ile bir halk olarak kendilerine dair alguları hakkında inşa ettikleri fikir ya da imgeler) göz önüne alındığında, İngiliz toplumsal düşüncesinin (diğer uluslarla karşılaştırıldığında) farklılığı açısından olanları açıklamaktadır. İngiliz ve İngiliz kimliği ile İngilizliğin Avrupa ile ilişkisi arasındaki ilişkiyi ele alan bu geniş kapsamlı, karşılaştırmalı ve tarihsel yaklaşım, İngilizliğin yahut İngiliz ulusal kimliğinin özel doğasını anlamaya yöneliktir. İngilizce ve İngilizceye ilgi duyan sosyoloji, kültürel çalışmalar ile tarih akademisyenlerinin ilgisini çekecektir. İngiliz ulusal kimliği ve İngiltere'nin Birleşik Krallık'taki gelecekteki yeri hakkındaki tartışmalar yer vermektedir.²²

Visions of Empire: How Five Imperial Regimes Shaped The World'ta (İmparatorluğun Vizyonları: Beş İmparatorluk Rejimi Dünyayı Nasıl Şekillendirdi?) İmparatorluğun yöneticileri, günümüzün giderek birbirine bağlanan dünyasında yön bulma konusunda bize neler öğretebilir, sorusuna cevap aranmaktadır. Geçmişin imparatorlukları çok ulusluluk ve çok kültürlülük konusunda geniş çaplı deneyimlerdi. Giderek küreselleşen dünyamızda yön bulma konusunda bize öğretecekleri çok şey vardır. İmparatorluğun Vizyonları; yöneticilerine, kim olduklarına, imparatorluklarını nasıl meşrulaştırdıklarına, kendilerini nasıl gördüklerine ve tebaalarına karşı benimsedikleri yönetim tarzlarına eleştirel yeni bir ışık tutuyor. Krishan Kumar, beş büyük Avrupa imparatorluğunun (Osmanlı, Habsburg, Rus/ Sovyet, İngiliz ve Fransız) panoramik ve çok yönlü portrelerini sunuyor. Her birinin, antik Roma gibi, kendisini nasıl dünyanın geri kalanına medeniyetin taşıyıcısı olarak gördüğünü gösteriyor. Bu ilgi çekici kitap, imparatorluğun yöneticilerinin, evrensel bir dünya düzeni arayışında, günümüz için benzersiz bir şekilde geçerli olan çok kültürlülük ve çeşitlilik mirasını geride nasıl bıraktıklarını göstermektedir.²³

Kumar'ın son yazmış olduğu eser *Empires: A Historical and Political Sociology (İmparatorluklar: Tarihsel ve Siyasi Bir Sosyoloji)*dir. İmparatorluklar kayıtlı tarihin büyük bölümünde en yaygın siyasi örgütlenme biçimi olmuştur. Onları en iyi nasıl anlamalıyız? İlkeleri nelerdir ve ulus devlet gibi diğer siyasi biçimlerden nasıl farklıdırlar? Yönetenler ile yönetilenler arasında ne tür ilişkiler ifade ediyorlar? Pek çok kişinin iddia ettiği gibi, belirli bir "yükseliş, duraksama ve düşüş" [İbn-i Haldun'un teorisi] rotasını mı izliyorlar? İmparatorluklar nasıl ve neden sona eriyor? Ne gibi sonuçlar doğuruyor? İmparatorluk dönemi bitti mi? Kitap, bu soruları dünya tarihinin ve günümüzün büyük imparatorluklarının büyüleyici bir analizi yoluyla araştırmaktadır. Sadece Avrupalıların modern denizaşırı imparatorluklarına değil, aynı zamanda Orta Doğu ve Akdeniz'in eski imparatorluklarına, Arapların, Babürlerin ya da Osmanlıların İslam imparatorluklarına vedahi iki bin yıllık Çin İmparatorluğuna da dikkat çekmektedir. Kumar'ın gösterdiği gibi imparatorlukları anlamak, zamanımızın politikalarını daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.²⁴ Krishan Kumar, *İmparatorluğun Vizyonları: Beş İmparatorluk Rejimi Dünyayı Nasıl Şekillendirdi* gibi yapıtlarıyla özellikle doğu-batı karşılaştırmaları yapmaktadır. Doğu-Batı ikilemi, bazı yazarlar tarafından Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki farkları tanımlamak

²² Krishan Kumar, *The Idea of Englishness*, United Kingdom: Ashgate, 2015, s.18.

²³ Krishan Kumar, *Visions of Empire: How Five Imperial Regimes Shaped The World*. Princeton University Press, 2017, s.10-14.

²⁴ Krishan Kumar, *Empires: A Historical and Political Sociology*. England: Polity Press, 2020, s.6-11.

için sosyoloji ile kültürel çalışmalarda kullanılan bir kavramdır. Bu ikilik coğrafi değil kültürel; Batı ile Doğu'nun sınırları net değildir ve her halkın zihninde ayrı ayrı şekillenmektedir. Tarihsel olarak Müslüman ve Asyalı halklar Doğu'ya, Batı Avrupa, ABD ya da diğer bazı bölgelerin halkları ise Batı'ya aittir. Sosyolog Baykan Sezer, Kumar'dan çok daha önce Osmanlı İmparatorluğunu Doğu-Batı ikilimi üzerinden açıklamış bir sosyologdur. İmparatorluklar çağında Batı'nın Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi Doğu ile olan ilişkisini değiştirmiştir. Batı, bir noktadan sonra "Doğu"yu bir öteki olarak konumlandırmış ve kendi üstünlüğünü evrimsel bir bakış açısıyla ilan etmiştir. Kumar'a göre "Batı, daha önce hiç olmadığı ölçüde, dünyanın geri kalanının bir parçası olmuştur. Bu dünyanın hatırı sayılır bir kısmını, ister iyi diyelim ister kötü, Batı denetlemektedir."²⁵ "Sorunlara Doğu-Batı çatışması temelinde yaklaşan Sezer, Doğu'yu da Batı'yı da iyi tanımamız/ bilmemiz gerektiğinin altını önemle çizmek suretiyle, bu konuda önemli bir eksiklik olan bilgi ve ona bağlı olarak gelişen ilgi eksikliğinin konuları ele almadaki esas sorun olduğunun belirlemesini yapmaktadır. Bu bağlamda; Doğu toplumları için önerilen modellerde amacın, Doğu'yu Batı'ya benzetmek olduğu saptamasıyla günümüzdeki küresel toplum önerilerinin asıl çıkış noktasını açıkça gözler önüne sermektedir."²⁶ Krishna Kumar'ın mevcut ilgi alanları imparatorluklara ve imparatorluk halklarına odaklanmaktadır. İlgili ilgi alanları arasında milliyetçilik ile ulusal kimlik, Avrupa, küresel tarih ve tarihsel sosyolojinin sorunları yer almaktadır. Bu sorunları çoğu zaman Doğu-Batı ikilimi üzerinden tartışmaktadır. Bu sorunsal günümüzde medeniyetler çatışması, küresel kuzey ve küresel güney, Inglehart-Welzel dünyanın kültürel haritası, doğu despotizmi ve oryantalizm konuları üzerinden de açıklanmaktadır. Bu minvalde Kur'an-ı Kerim'de "Doğu da, batı da (her yer) Allah'ındır" (Bakara: 115) vardır. Bölgeleri tanımlamadaki ve melezliği göz ardı etmedeki zorluklara ek olarak, Doğu-Batı ikilimi, tek bir sesin kalabalıklar adına konuşma yetkisini talep etmesine izin veren yapay bir bölgesel birleşme yapısı yarattığı için eleştirilmektedir.

Batı'nın ütopyası, rekabetin özgürleştirici illüzyonudur; Doğu'nun ütopyası ise dayanışmanın gizil hafızasında saklıdır. Ancak her iki düş de maalesef kapitalizmin gölgesinde biçimlenir. Sistem, ütopyayı bir vaat olmaktan çıkarıp tüketilen bir meta hâline getirdiğinde, hayal gücümüzü de pazara sürer. Marksist perspektiften bakıldığında ütopya, sınıfsız toplumun imkânsız değil, ertelenmiş bir olasılığıdır. Doğu'nun kolektivist hayal gücü, Batı'nın bireyci idealizmiyle karşılaştığında, ütopyanın zemini kayar ve ortaya distopyanın en acı gerçeği çıkar: Umudun sistematik şekilde manipüle edilmesi. Kapitalist modernite, ütopyayı bir fener gibi kullanır; ışığı yakındadır ama ona asla ulaşamaz. Antikapitalist ütopyalar, üretimin toplumsallaşması kadar arzunun kolektifleşmesini de gerektirir. Oysa kapitalist düzen, arzuyu bireysele, üretimi ise kurumsala dönüştürerek insanı hayal kuramaz hâle getirir. Antikapitalist ütopya, sınıfsal çatışmaların külleri üzerinde filizlenir. Fakat eğer bu kül yeniden alev almazsa, ütopyanın kendisi distopyanın tohumlarını taşır. Doğu ve Batı'nın antikapitalist tahayyülleri, insanın kurtuluşu meselesinde farklı zeminlere yaslanır. Batı, özgürleşmeyi bireyin öz-yıkımıyla eşlerken; Doğu, bu özgürleşmeyi toplumsal bağların yeniden örülmesinde arar. Ancak ne Batı'nın bireyci distopyası ne de Doğu'nun toplulukçu ütopyası, kapitalizmin öz-yıkıcı döngüsünden tam anlamıyla kaçamamaktadır. Antikapitalizm, ütopyayı salt bir hedef değil, bir eylem biçimi olarak yeniden tanımlamak zorundadır. Çünkü ütopyalar, geleceği hayal etmekten çok bugünü yeniden örgütlemenin politik araçlarıdır. Eğer ütopya sadece bir rüya olarak kalırsa, o rüya distopyanın başlangıcı olur. Bu bağlamda ütopya ve antikapitalizm, birbirlerini

²⁵ Krishan Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Dost Kitabevi, 2010, s.10-12.

²⁶ Gökhan V. Köktürk, *Baykan Sezer'de Doğu-Batı Sorunu*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013, s.112.

yeniden üreten bir diyalektik içinde düşünülmelidir: Her ütopya, mevcut düzenin eleştirisidir; fakat aynı zamanda yeni bir düzenin sorumluluğudur.

Kaynakça

- Clark, J. P. (1991). [Review of Utopianism, by K. Kumar]. *Utopian Studies*, 2(1/2), 212-215. <http://www.jstor.org/stable/20719056>.
- Conrad, S. (2016). *What Is Global History?* Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc779r7>.
- Encarta-Encyclopedie Winkler Prins. (1993-2002) s. v. "kolonie [geschiedenis]. §1.2 De moderne koloniale expansie". Microsoft Corporation/ Het Spectrum.
- Grosby, Steven. (2022). *Nations and Nationalism in World History*. London: Routledge.
- Hall, P. (1984). "Book Review: Dilemmas of Liberal Democracies: Studies in Fred Hirsch's Social Limits to Growth" edited by Adrian Ellis and Krishan Kumar. London: Tavistock Publications. pp. 212.
- King's University College, "Social and Political Thought." Son güncelleme 23 Ekim, 2023 <https://www.kings.uwo.ca/academics/philosophy/social-and-political-thought/>. (erişim 29.12.2024).
- Köktürk, Gökhan V. (2013). *Baykan Sezer'de Doğu-Batı Sorunu*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kumar, Krishan. (1971). *Revolution: The Theory and Practice of a European Idea*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Kumar, Krishan. (1978). *Prophecy and Progress: The Sociology of Industrial and Post-Industrial*. London, Allen Lane: The Penguin Press, 1978; Harmondsworth, Penguin Books, 1978.
- Kumar, Krishan. (1983). *Dilemmas of Liberal Democracies: Studies in Fred Hirsch's Social Limits to Growth*. London: Tavistock Publications.
- Kumar, Krishan. (1983). *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford: Basil Blackwell.
- Kumar, Krishan. (1988). *The Rise of Modern Society: Aspects of the Social and Political Development of the West*. Oxford: Basil Blackwell.
- Kumar, Krishan. (1991). *Utopianism*. Buckingham: Open University Press, 1991; Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kumar, Krishan. (1993). *Utopias and the Millennium*. London: Reaktion Books.
- Kumar, Krishan. (1997). *Public and Private in Thought and Practice*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kumar, Krishan. (2001). *1989: Revolutionary Ideas and Ideals*. University of Minnesota Press.
- Kumar, Krishan. (2003). *The Making of English National Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kumar, Krishan. (2004). *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Kumar, Krishan. (2010). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Dost Kitabevi.
- Kumar, Krishan. (2015). *The Idea of Englishness*, United Kingdom: Ashgate.

- Kumar, Krishan. (2017). *Visions of Empire: How Five Imperial Regimes Shaped The World*. Princeton University Press.
- Kumar, Krishan. (2020). *Empires: A Historical and Political Sociology*. England: Polity Press.
- Macgilchrist, Felicitas. (2023). "Metaphorical politics: Is Russia western?". *Nation in Formation: Inclusion and Exclusion in Central?* (23.10.2023). Erişim Adresi: <https://www.academia.edu/616571>.
- McNeill, William H. (2016). "What We Mean by the West?". Foreign Policy Research Institute. (23.10.2023). Erişim Adresi: <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2016/07/WH-McNeil-What-We-Mean-by-the-West.pdf>.
- Meštrovic, Stjepan (1994). *Balkanization of the West: The Confluence of Postmodernism and Postcommunism*. London: Routledge.
- Miller, David. (2017). *Nation and Nationalism*. London: Routledge. DOI10.4324/9780415249126-S039-2.
- Peter Hall, "Book Review: Dilemmas of Liberal Democracies: Studies in Fred Hirsch's Social Limits to Growth" edited by Adrian Ellis and Krishan Kumar. London: Tavistock Publications, *Urban Studies*, vol. 21, issue 3, 338-338, 1984, pp. 212.
- Presciuttini, P. (1991). The Controversial Origins of Medieval Nautical Cartography. *The International Hydrographic Review*. Monaco, LXVI11(2), July. p. 7-24.

EKLER

Krishna Kumar, 30.10.2023 tarihinde <https://sociology.as.virginia.edu/people/krishan-kumar> adresinden erişilmiştir.

Etik Kurul Raporu: Bu alışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.

Katkı oranı beyanı: %100

Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar atışması yoktur.